

Maharal Rabi Löw NER MICVA O svátku Chanuka

p3k

חבור

נר מצוה

על נר הנובה, כל המעיינים בו יהיו נהנים, ותמיד אליו יהיו פונים,
כי בו נודעו דברי הכמים הנאמנים, וטוב טעם ודעת יהיו קונים,
ועליו יהיו אומרים ועונים, ברוך המלמד דעת והכמת
נבונים, לאוהבי אמת ודברים כנים, ולהאיר
בגלות עינינו, ולדורות הבאים אחרינו,
כי בו ימצא מרגוע לנפשנו,
ועל מבוני מים ינהלנו,
וסרוי י"י ישוכן
לארצינו.

כל אלה טעשה ידו הרב הגאון הקדוש אביר החוקים
מאור הגולה הרב הדומה למלאך חי צבאות

ברנא זרבנא יהודה ליוואי ברבי בצלאל זצלה"ה
הנקרא בסי כל מהר"ל מפראג זי"ע

Maharal Rabi Löw
NER MICVA
O svátku Chanuka

překlad Jan Divecký
doslov Karol Efraim Sidon

Edice *Sifrej Maharal*, svazek I.

Nakladatelství P3K
Praha 2006

Kniha vychází s přispěním Nadace Židovské obce v Praze.

Z pražského vydání hebrejského originálu *Ner micva* z roku 1600 přeložil a komentáře doplnil Jan Divecký.

Zdroj hebrejských textů v knize: Mechon Mamre.

© Nakladatelství P3K, 2006, 2012

ISBN 80-903587-5-6 (tištěná)

ISBN 978-80-87186-17-6 (eKniha pdf)

OBSAH

Předmluva	7
První svíce — Danielovo proroctví	11
Druhá svíce — Babylonie, Persie a Řecko	23
Třetí svíce — Řím	37
Čtvrtá svíce — Izrael	49
Pátá svíce — Svátek Chanuka	58
Šestá svíce — Tři promluvy	73
Sedmá svíce — Čtyři stupně odměny	83
Osmá svíce — Závěrem	96
Doslov — Vysoký rabín Lev	107
Pražský Maharal – život a dílo	117
Slovník pojmů	119
Hebrejské a české přepisy biblických jmen	133

PŘEDMLUVA

Osmidenní svátek Chanuka je připomínkou makabejského vítězství nad Seleukovci, řeckou dynastií vládnoucí v Sýrii. Seleukovci prosazovali násilné počítování a útoky proti židovskému náboženství, jeruzalémský Chrám byl znesvěcen a jeho poklady uloupeny. V Chrámu nechali postavit Diovu sochu a nutili Židy, aby se jí klaněli.

Kněz Matitjahu se však postavil na odpor, spolu se svými pěti syny zaútočil na vojenskou posádku a potom prchl do hor, kde začal shromažďovat povstalecké síly. Židovská armáda den ode dne rostla, jejím velitelem se stal Matitjahuův syn – Jehuda Makabejský. V bitvě u Bejt Cur Židé šťastně zvítězili, zahájili vojenské tažení na Jeruzalém, osvobodili město, dobyli Chrám a vyházeli z něj modly.

Když chtěli zapálit světla menory, zjistili, že zbyl jediný džbánek olivového oleje označený pečeti velekněze. Takové množství ovšem stačí jen na jeden den a příprava dalšího oleje trvá osm dní. Přesto Makabejci lampy menory naplnili, zapálili knoty a Chrám znovuzasvětili. A stal se zázrak. Olej nevyhořel a vydržel po celých osm dní, dokud nebyl k dispozici nový olivový olej. Rok nato vyhlásili rabíni osmidenní svátek Chanuka (zasvěcení) jako oslavu vítězství nad náboženskou perzekucí.

Maharalův spis NER MICVA (Světlo příkazu), který se věnuje tématu osmidenního svátku Chanuka, jsme v českém překladu rozdělili do osmi kapitol, symbolicky

představujících osm svící. Tímto členěním textu respektujeme tanachickou moudrost (Přísloví 15:23): „Jak dobré je slovo v pravý čas“, čímž laskavého čtenáře vybízíme k pravidelnému zamyšlení nad knihou ve dnech svátku Chanuka, v čase, kdy za okny sílí světla chanukí. Na každý den svátku vychází jedna kapitola.

Kromě vlastních svatých chanukových světel zapalujeme po všech osm dní svátku i svíci všední, služebnou, pomocníka, kterému v hebrejštině říkáme šAMAŠ. Proto jsme i my doplnili překlad hebrejského originálu skromným „šamašem“ (vysvětlujícím textem) ke každé svíci.

Přestože se Maharal v každém odstavci knihy věnuje vybranému detailu, celou knihou se proplétá jeho hluboké porozumění širokým souvislostem, do nichž byl chanukový zázrak zasazen. Z Maharalova pohledu nebyly události Makabejského povstání izolovanou epizodou židovských dějin a nebyl jím ani myšlenkový střet judaismu s expandujícím a nebyvale úspěšným helénismem. Vždyť nic na světě se neděje náhodně, a tím méně pak události spjaté s židovským národem, Tórou a Chrámem. Jednotlivé, zdánlivě nesouvisející detaily skládá Maharal do celistvého obrazu, v němž ani ta nejmenší maličkost nenarušuje dokonalost řádu.

Maharal před námi odkrývá velkolepý scénář, zakotvený již v okamžiku stvoření světa, a při hledání odpovědí na palčivé otázky se vydává k samotným kořenům judaismu, k tanachickým textům a jejich výkladům, zejména midrašům a talmudickým komentářům.

Při překladu jsme v některých pasážích nadřadili srozumitelnost českého textu nad doslovným zněním hebrejského originálu, zejména tam, kde Maharal předpokládá znalost širších tematických souvislostí.

Opoznámkovaný překlad uzavírá vrchní zemský rabín K. E. Sidon doslovem, v němž se věnuje významu Maharala a jeho díla. Doplnujeme základní Maharalova životopisná data a bibliografii a připojujeme slovník vybraných pojmů.

Pokud to bylo možné, volili jsme v knížce hebrejské varianty jmen postav a knih. Pro čtenáře, kteří jsou zvyklí na české názvosloví, uvádíme u známějších jmen při prvním užití hebrejského výrazu český ekvivalent v závorce, například Ješajahu (Izajáš). Kompletní dvojice hebrejských a českých (ekumenických) variant naleznete vzadu. Jen u jmen, která jsou nejvíce zažita, přejímáme český popis – např. kniha Mojžíšova. Pro snadnou orientaci v biblických textech používáme standardní členění textu na kapitoly a věty, občas v komprimované podobě – např. (1M 1:1–10) = První kniha Mojžíšova, 1. kapitola, věty 1 až 10.

V knize užívané zkratky knih Tanachu:

M – kniha Mojžíšova (1–5) [*Tóra*]

Šm – kniha Samuelova (1, 2) [*Šmuelova*]

Ješ – Izajáš [*Ješajahu*]

překladatel, redakce

OSM CHANUKOVÝCH SVĚTEL

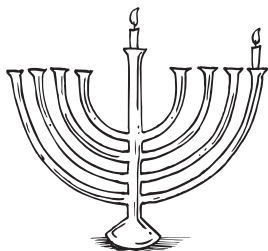
O světle chanukie, jehož si všichni užívají a k němuž se stále točí,
aby se dozvěděli slova moudrých, kteří důvodům a znalostem učí,
aby pak hlesli: „Buď požehnán Král a jeho znalci,
pravdivých slov hledači a pravdy milenci.“

Naše oči nám ve vyhnanství osvětlí,
aby si budoucí generace počety,
a tím si duše uklidnily,
a k pramenům vod
se navrátily.

Tak napsal velký a svatý učenec, pastýř,
světlo galutu a andělům podobný
naš pán a rabín Jehuda Liva,
syn rabi Becalela, zvaný pražský Maharal.

כי נר מצוה ותורה אור

Vždyt příkaz je svíce a Tóra světlem.
(Přísluví 6:23)

PRVNÍ SVÍCE
DANIELOVO PROROCTVÍ

עֲנֵה דַנְיָאֵל וְאָמַר תְּזַה הַנְּיִת בְּחַזְוֵי עִם לַיְלִיָּא וְאָרו אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא
מְגִיחִין לְיָמָא רַבָּא
וְאַרְבַּע חַיִּוֵּן רַבְרָבוֹן סַלְקוּן מִן יָמָא שְׁנָוֵן דָּא מִן דָּא

Čtyři království

(Daniel 7:2–7): Viděl jsem v nočním vidění, jak čtyři větry nebeské rozvířily velké moře a čtyři velká zvířata vylezla z moře, různá jedno od druhého.

První bylo jako lev a mělo orlí křídla. Sledoval jsem, jak mu křídla oškubali, a ono bylo postaveno na zem, kde stálo na nobou jako člověk a srdce mělo lidské. Po něm druhé zvíře podobné medvědovi, zdviblo se na jednu stranu, mezi zuby mělo tři žebra a říkali mu: „Vstaň a sežer hodně masa.“ Po něm pak jsem viděl zvíře podobné levhartovi, které mělo čtyři ptačí křídla na hřbetě a čtyři hlavy. Tomu zvířeti byla dána vláda. A pak jsem viděl v nočním vidění čtvrté zvíře, broživé a děsné, s neuvěřitelnou silou, které velikými železnými zuby trhalo, drtilo a lámalo, aby po zbytcích nobama dupalo. Bylo jiné než ta ostatní zvířata před ním a mělo deset robů.

Není pochyb o tom, že ne náhodou uspořádal Bůh svět tak, aby na něm postupně vládla čtyři království. Proto je třeba se ptát – proč právě tato konkrétní království? A proč právě čtyři? Lze si všimnout, že již v okamžiku, kdy Bůh tvořil svět, naznačuje text Tóry budoucí nástup čtyř království (IM 1:2): „Země byla pustá“ – to je Babylonie, „a zmatená“ – to je Persie, „a tma“ – to je Řecko, „byla nad propastí“ – to je Řím. „A Boží duch se vznášel nad vodou“ – to je Mesiáš.

O Babylonii řekl prorok Jirmejahu (Jeremjáš): „Viděl jsem zemi, která je pustá.“ (Jirmejahu 4:23) O Persii řekla královna Ester: „A zmateně (ve spěchu) odvedli

Hamana.“ (Ester 6:14) Řecko chtělo oslepit oči Izraele svými zákazy. Vláda Říma je jako propast bez konce. A jakou zásluhou přijde Mesiáš? Zásluhou pokání, které se přirovnává k vodě, jak je psáno (Pláč 2:19): „Vylij jako vodu své srdce.“

Vidíme, že již v okamžiku tvoření světa Boží plán počítal s nástupem čtyř království. Tím více se musíme ptát: Proč? Je na místě, aby svět, stvořený, a tedy závislý na svém tvůrci, byl jako každá věc, která je závislá na své příčině, ze své podstaty nedokonalý právě pro svou závislost. Nedokonalostí světa jsou právě ona čtyři království, a proto je jejich nástup naznačen již na samém počátku. A proč představují právě čtyři království nedokonalost světa? Protože umenšují Boží slávu ve světě. Mohli bychom si totiž myslet, že pokud Bůh stvořil svět, bude vše podléhat jeho vládě a celý svět bude dokonalý. Případné nedostatky světa by pak musely nevyhnutelně nastat Boží vinou. Tak tomu ale není! Nedostatek vůbec neleží na straně tvůrce, nýbrž jen a pouze na straně světa, který je závislý, nesamostatný, a tedy nedokonalý. Z toho pramení vláda čtyř království a nutnost zmínit ji již na samém počátku.

כל הנקרא בשמי וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאֲתוֹי יִצְרָתוֹי אֶף עֲשִׂיתִיו

Bůh stvořil vše ke své slávě

V Talmudu (traktát Joma 38a) se uvádí: „Vše, co Bůh stvořil, stvořil ke své slávě, jak je psáno (Ješ 43:7): ‚Vše, co se nazývá mým jménem, jsem ke své slávě stvořil, zformoval a udělal.‘“

Pokud Bůh stvořil vše a vše stvořil ke své slávě, protože není myslitelné, aby někdo vědomě a promyšleně stvořil

něco, co by bylo namířeno proti němu, neboť by tím byl tvůrce sám proti sobě, tak jak se k moci dostala království, která umenšují Boží slávu ve světě? Nedostatek, jak již bylo uvedeno, vychází ze samé podstaty stvořeného světa. A království jsou právě čtyři, protože představují opuštění Boží slávy, a Bůh, který je jediný, představuje střed, tak jako například jeruzalémský Chrám, který byl jedinečný, byl ve středu světa (Joma 54b), jako Izrael, který je jedinečný, patří do Svaté země, která je uprostřed světa. Protože každá věc, která je jedna jediná, odpovídá středu, ze kterého lze odejít čtyřmi směry. Proto komentář vyvozuje z věty (1M 1:2) „Země byla pustá a zmatená a tma byla nad propastí a Boží duch se vznášel nad vodou“ náznak příchodu čtyř království, která vyjadřují nedostatek světa, který byl stvořen jedním tvůrcem.

Čtyři království umenšují Boží slávu ve světě tím, že narušují jeho jednotu, a o jejich zániku je psáno (Zecharja 14:9): „A bude Bůh králem nad celou zemí, ten den bude Bůh jedním a jeho jméno bude jediné.“ Po celou dobu vlády čtyř království není Boží sláva ve světě patrná. Ne z Boží nedokonalosti, ale z nedokonalosti stvořeného světa vychází vláda čtyř království, která odňala vládu Izraeli.

עַם יִשְׂרָאֵל לִי תְהִלָּתִי יִסְפְּרוּ

Izrael

Izrael je národ stvořený k Boží oslavě, jak píše prorok Ješajabu (43:21): „Tento národ jsem si vytvořil, mou chválu budou vyprávět.“

Izraeli odebrala vládu postupně čtyři království, která umenšují Boží slávu na tomto pozemském světě. Ačkoliv

mohou i tato čtyři království svým způsobem Boha oslavovat, nevyrovná se zisk ztrátě, protože základem Boží slávy je Boží jednota ve světě, kterou čtyři království narušují a kterou Izrael jako jedinečný národ naopak posiluje, jak se píše v uvedené větě proroka Ješajahu (43:21): „Tento národ“ (hebrejsky AM ZU).

Výraz ZU (tento) představuje v gematrii stejnou číselnou hodnotu jako hebrejské slovo ECHAD (jeden) – a to sice hodnotu třináct ($ZU = 7 + 6 = 13$, $ECHAD = 1 + 8 + 4 = 13$). Izrael je jedinečný národ tvořený třinácti kmeny. I jinak Izrael odpovídá slovu ECHAD (psáno ALEF CHET DALET, $1 + 8 + 4$), protože kmen Levi představuje jeden vydělený výjimečný kmen (odpovídající písmenu ALEF, které má číselnou hodnotu jedna), osm kmenů jsou potomci pramatek Ráchel a Ley (CHET má číselnou hodnotu osm) a čtyři kmeny jsou potomci Jákobových služebných Zilpy a Bilhy (DALET má číselnou hodnotu čtyři).

Prorok Ješajahu řekl: „Tento (= jeden) národ jsem si vytvořil, mou chválu budou vyprávět“, protože podstatou Boží slávy je Boží jedinečnost. Izrael byl také stvořen již na počátku světa, aby svědčil o Boží jedinečnosti, jak je více vysvětleno v knize *Netivot olam*. A proto čtyři království umenšují Boží slávu ve světě, když odnímají Izraeli vládu. A to je také důvod, proč se nakonec vrátí vláda k Izraeli, jak píší proroci Ovadjja (1:21): „Vystoupají zachránci na horu Cion, aby soudili horu Esav, a Bohu bude náležet království“ a Zecharja (14:9): „A bude Bůh králem nad celou zemí, ten den bude Bůh jedním a jeho jméno bude jediné.“

Čtvero království opouští jedinečnost středu, jedno na východ, jedno na západ, jedno na sever a jedno na

jih. Jednotlivá království jsou totiž rozdílná, směřují na čtyři různé světové strany a představují opak jednoty. Tak jako je v Tóře uveden na počátku stvoření světa Izrael, tak jsou v úvodu zmíněna i čtyři království, představující nedokonalost světa.

בְּטַח וּבִיהִנָּה עָדִי עַד כִּי בָּנָה יְהוָה צִוּר עוֹלָמִים

Tento svět

V Talmudu (traktát Menachot 29b) se uvádí: „Svým jménem – (JUD HEJ) stvořil Bůh svět. Svět budoucí stvořil písmenem JUD a tento svět stvořil písmenem HEJ.“

Písmeno JUD (י) symbolizuje nedělitelnou Boží jednotu, tak jako se písmeno JUD nedá rozdělit na menší dílky. Písmeno HEJ (ה) pak vyvrací názor, podle něhož jeden jediný Bůh nemůže ovládat celý svět a dokáže tvořit jen jeden jediný typ věcí, podobně jako z ohně vycházejí jen rozpálené horké předměty. Někteří lidé se totiž při pohledu na rozmanitost světa domnívají, že svět musí mít mnoho různých tvůrců a mnoho počátků. Proto Bůh písmenem HEJ stvořil tento svět, protože písmeno HEJ je v podstatě tvořeno spojením dvou písmen – písmene DALET (ד) a písmene JUD (י), přičemž DALET svou číselnou hodnotou čtyři představuje rozprostření Boží síly do všech čtyř světových stran. Rozprostření síly ovšem vyvěrá z jednoho jediného bodu představovaného písmenem JUD. (Skutečnost, že jeden tvůrce mohl stvořit různé typy věcí, jsme dokázali v knihách *Gvurot hašem a Necach Jisrael*.)

Písmenem HEJ stvořil Bůh tento svět, protože tento svět je sice plný rozmanitosti, ale přesto představuje

jeden celek. Čtyři království, která hrají ve světě velmi důležitou roli, jsou také rozdílná, čímž rozmanitost ve světě podtrhují, zatímco jednotu světa vyjadřuje jedinečný národ Izrael. Bylo by jistě lepší, kdyby se čtyři království vázala a pojila s Izraelem a vytvářela s ním dohromady jeden celek, ale to není pro nedokonalost světa možné. Jednoty ve světě bude dosaženo až příchodem krále Mesiáše. Nedokonalost světa je zapříčiněna jeho oddělením od tvůrce, jako je následek oddělen od své příčiny. Proto bylo nutné již při stvoření světa naznačit vládu čtyř království ve chvíli, kdy byl naznačen i Izrael, o kterém Bůh říká (1M 1:3): „Budiž světlo!“

וְאַרְבַּע חַיִּוּוֹ רָבְרָבוּ סְלֵקוּ מִן יַמָּא

Moře

Midraš Vajikra raba vykládá slova proroka Daniela (7:2): „A čtyři velká zvířata vylezla z moře“ takto – budete-li mít dost zásluh, vylezou ta zvířata z moře, pokud ne, vylezou z lesa.

Moře je vzdáleno obydlené zemi, a pokud bude mít Izrael dost zásluh, neovládnu čtyři království svět úplně, nestanou se jeho přirozenou součástí, tak jako na souši mají vodní živočichové jen omezené možnosti existence, což je mimochodem důvod, proč se u ryb nevyžaduje speciální porážka (šCHITA). Lidské osídlení je na pevnině, proto bude-li mít Izrael dost zásluh, vystoupí čtyři království z moře a nebudou mít na souši tolik síly. Pokud ale nebude mít Izrael dost zásluh, vylezou ta království z lesa, který je hned v sousedství lidských osad.

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ
וּכְבֹּשׁוּהָ וּרְדוּ בְדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הַרְמִשָּׁת עַל הָאָרֶץ

Zvířata a člověk

Není náhodou, že prorok Daniel viděl čtyři království v podobě čtyř zvířat vylézajících z moře. Člověku byla dána vláda nad zvířaty, jak se píše v První knize Mojžíšově (1:28): „A Bůh jim požehnal a řekl jim: ‚Buďte plodní a množte se, naplňte zemi a opanujte ji, podmaňte mořské ryby a nebeské ptactvo a všechnu zvěř, plazící se po zemi!‘“ Proto by bylo vhodnější, aby byla tato vládnoucí království zpodobněna lidskými postavami. Čtyřem královstvím ale chybí božský rozměr lidské existence, proto mají zvířecí podobu, neboť i zvířatům chybí božský rozměr existence. I to je příčinou jejich větší fyzické síly, a totéž platí i o čtyřech královstvích, která jsou ze stejného důvodu fyzicky velmi silná.

Naproti tomu království krále Mesiáše popisuje prorok Daniel v lidské podobě (7:13): „S nebeskými oblaky kdosi jako člověk přicházel“, protože král Mesiáš bude mít božský rozměr lidské existence. Stejný princip nacházíme v Danielově knize i na jiném místě – zatímco prorok Daniel viděl v čistě lidské podobě jen krále Mesiáše, hříšný babylonský král Nabukadnezar nacházel lidské rysy i u zmiňovaných čtyř království, která popisoval jako lidskou sochu: „Ta socha měla hlavu ze zlata, hrud' a paže ze stříbra, břicho a stehna z mědi, nohy z železa a chodidla částečně z železa a částečně z hlíny.“ (Daniel 2:32–33) Nabukadnezar totiž u čtyř království nepostřehl jejich nedokonalost, proto je vnímal v lidské podobě (sochy). To prorok Daniel vnímá jako člověka až krále Mesiáše.

וַיְבָרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ יְכָר
וַיְקַבְּהָ בָרָא אֹתָם

Čtyři síly

Král Nabukadnezar viděl čtyři království v podobě jediného člověka, protože každý člověk má sílu rozumu, ducha a těla plus sílu, která ty tři předchozí pojí do jednoho celku, což jsou věci známé mudrcům (kabaly). V těchto čtyřech silách ale netkví podstata člověka. Ta spočívá v jeho božské podobě, která vše převyšuje. A božská podoba nebyla čtyřem královstvím dána. Král Nabukadnezar je viděl v lidské podobě, protože čtyři království odpovídají jednotlivým silám člověka. Na druhou stranu je viděl jako neživou sochu, ve které hmota převládá nad formou, protože jim chybí božská podoba. Proto text zdůrazňuje postupně zlato, stříbro, měď a železo. Když ale hovořil prorok Daniel o království Izraele (krále Mesiáše), věnoval se jeho živé božské podobě („S nebeskými oblaky kdosi jako člověk přicházel“), ne popisuje fyzického těla. U Nabukadnezara vítězí hmota nad formou, u proroka Daniela je tomu opačně.

Člověk tedy má fyzickou stránku – sílu těla, sílu ducha, která ovšem také souvisí s tělem, jak ještě bude vysvětleno, a sílu rozumu, která je od těla oddělená. A i kdyby se mohlo zdát, že nejvznešenější ze sil, síla rozumu (intelekt) v člověku převládá, není tomu tak. Proto ji ve výčtu sil předchází síla ducha a síly jsou uvedeny v pořadí: síla ducha, síla těla a síla rozumu.

ŠAMAŠ

Čtyři království; Bůh stvořil vše ke své slávě

Výchozím bodem celého rozboru chanukového zázraku je pro Maharala šest vět Danielova proroctví o čtyřech královstvích (ARBA MALCHUJOT). Nejen Řekové a Římané, ale i Babyloňané a Peršané, dávní přemožitelé Izraele, jsou promyšlenou součástí Božího plánu. Výraz „nad propastí“ (TEHOM) odpovídá Římu, jehož vláda se zdá být nekonečná. Podle židovské tradice totiž stále žijeme v římském exilu. Celý křesťanský euroamerický (bílý) svět je v rabínské tradici dědicem a pokračovatelem antického Říma. Vyjádření „A Boží duch se vznášel nad vodou“ (MAJIM) představuje Mesiáše, který na svět přijde zásluhou našeho pokání. Voda souvisí s nápravou nejen v podobě očistné lázně (MIKVE), ale i pro svou přirozenou vlastnost zaujímat nejnižší (nejpokornější) možné místo. Pokora navíc úzce souvisí se znalostí Tóry – ne náhodou se o Mošem dozvídáme, že byl „nejpokornějším mužem na světě“.

Svět (OLAM) je plně závislý na svém Tvůrci a každá závislá věc je již ze své podstaty nedokonalá. Věc, která nedokáže